

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку	6
1.1.Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників як педагогічна проблема.....	6
1.2.Особливості розвитку пізнавальної активності дошкільників.....	14
1.3.Мнемотехніка як інструмент формування пізнавальної діяльності дошкільників.....	19
РОЗДІЛ 2. Педагогічні умови формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку	23
2.1. Сучасний стан сформованості пізнавальної активності дошкільників.....	23
2.2. Педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки.....	32
2.3. Використання мнемотехнічних засобів у процесі формування пізнавальної активності дошкільників.....	39
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

В наш час перед вітчизняною дошкільною освітою постає надважливе завдання створення сприятливих умов для всебічного розвитку дітей, гармонійного особистісного становлення та формування життєвої компетентності кожного вихованця. Сучасні діти зростають в складних умовах інформаційного суспільства, в період глобальних змін усіх сфер життя. Аби підростаюча особистість була здатна до самореалізації та саморозвитку, до систематичного навчання та соціалізації в майбутньому, педагоги і батьки мають забезпечити такі умови життєдіяльності дошкільника, за яких у дитини щоденно зростає пізнавальний інтерес, формується картина світу, розвивається мислення та мовлення.

Стратегія модернізації дошкільної освіти сьогодні спрямована на реалізацію основних положень Закону України «Про дошкільну освіту», Базового компонента дошкільної освіти, концептуальних засад Концепції дошкільного виховання в Україні та державних національних програм «Освіта», «Діти України», в центрі уваги яких - забезпечення належного розвитку, вихованості та навченості дошкільників. Пріоритетом визначається організація пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, яка є підґрунтям успішного формування особистості.

Різні аспекти розвитку пізнавальної активності, пізнавальних інтересів та діяльності дошкільників розробляли вітчизняні та зарубіжні педагоги Ю. Бабанський, О. Григорьева, О. Леонтьєв, Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисової, Г. Беленька, С. Єлманова, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Т. Поніманська, Н. Яришева. Дослідження П. Гальперіна, С. Бондаренко, М. Лісіної, С. Максименка виявляють співвідношення між поняттями «потреба», «інтерес», «мотив». Ідеї першочергового значення пізнавальної активності у дошкільників та застосування мнемотехнічних прийомів в

процесі розвитку пам'яті, уваги, мислення розкриті у працях А. Богуш, С. Козачук, С. Ладивір, Л. Мар'яненко, А. Палія, Л. Соловйової, Т. Піроженко, В. Чепурного та ін.

Незважаючи на виокремлені вище наукові здобутки, проблема формування пізнавальної активності та пізнавальної діяльності дошкільників засобами мнемотехніки висвітлена недостатньо і потребує удосконалення її теоретичної, змістової та методичної сторін із врахуванням сучасних вимог, що також засвідчує актуальність проблеми дослідження. Саме це обумовило тему нашого дослідження: «Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників засобами мнемотехніки».

Об'єкт дослідження - розвиток пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – мнемотехнічні засоби як інструмент формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати ефективність використання мнемотехнічних засобів в процесі розвитку пізнавальної діяльності старших дошкільників.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

1. На підставі аналізу наукової літератури розкрити сутність понять «пізнавальна діяльність», «пізнавальна активність дошкільника», «мнемотехніка».

2. Охарактеризувати ефективні мнемотехнічні засоби розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

3. Визначити сучасний стан рівня сформованості пізнавальної активності дітей 6-7 року життя.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки.

Методи дослідження – аналіз наукових джерел із теми дослідження, аналіз науково-методичної документації, спостереження за

проведенням занять, статистичні методи обробки результатів експериментального дослідження.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку

1.1. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників як педагогічна проблема

Процеси перетворення всіх сфер життєдіяльності українського суспільства в наш час напряму пов'язані з рівнем свідомості, компетентності, самостійності його громадян. Піднімати економіку країни, розвивати її науку, освіту, мистецтво, спорт спроможні інтелектуально розвинені люди, які здатні до пізнання і успішного розв'язування проблем. Поняття інтелекту як загальної розумової здібності застосовується для узагальнення поведінкових реакцій, пов'язаних з успішною адаптацією до нових життєвих умов. Інтелект, як «відносно стійка структура розумових здібностей людини, включає в себе досвід, набуті знання і здатність швидко й доцільно використовувати їх у нових ситуаціях, а також у процесі розв'язання складних завдань» [29, с. 66], тому питання інтелектуального розвитку особистості з перших років життя завжди привертало увагу науковців та педагогів-практиків (К. Альбуханова-Славська, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, А. Матюшкін, Л. Проколієнко, С. Рубінштейн та ін.). Серед досліджень ХХІ століття пропонуваній проблемі присвячені роботи А. Бабушкіної, І. Карабаєвої, О. Копилової, С. Ладивір, І. Литвиненко, Н. Манчинської, Л. Мар'яненко, Б. Мухацької, Т. Нікітіної, Т. Ткачук, І. Товкач, Г. Чепурного, О. Умнової та ін.

Підґрунтя для формування інтелекту, розумового потенціалу закладається в дошкільному дитинстві. Тож перед дошкільною освітою постає надважливе завдання створення оптимальних умов розвитку пізнавальної діяльності дитини.

Для нашого дослідження важливим було розкрити сутність понять «пізнавальна діяльність», «пізнавальна активність», «пізнавальний інтерес дитини дошкільного віку».

Пізнавальна діяльність у дошкільному дитинстві складається поступово та відбувається у двох напрямках: стихійно, в різних формах життєдіяльності вона складає основний її зміст та цілеспрямовано, у процесі спеціально організованого навчання. Цілеспрямоване навчання дошкільників проходить кілька стадій свого становлення від пізнавально-ігрового до пізнавально-ігрового з елементами навчання - до пізнавально-навчального.

Т. Ткачук у своєму дослідженні розглядає пізнавальну активність як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [32, с. 10; 31]. С. Ладивір розуміє пізнавальну активність як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності [14, с. 3; 15, с. 96]. Дослідник вважає, що пізнавальна активність виявляється в пізнавальній діяльності [15, с. 96].

Під пізнавальною активністю розуміють самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [27]. З.В.Огороднійчук яка визначає ставлення дитини до процесу пізнання, проявляється в готовності та прагненні вихованця до самостійної роботи, що спрямована на набуття соціального досвіду [8, с. 49].

Ця якість не є вродженою. Вона формується протягом усього свідомого життя людини. Соціальне середовище - умова, від якої залежить, чи перейде ця потенційна можливість у реальну дійсність. Рівень її розвитку зумовлюється індивідуально-психологічними

особливостями та умовами виховання (природна дитяча допитливість і стимулювальна діяльність педагога).

К. Ушинський наголошував: у дитини треба розвивати бажання і здатність самостійно, без допомоги дорослих набувати нові знання, необхідно надати їй можливість отримувати корисні знання з книжок, з оточуючих предметів, із життєвих подій, із особистого досвіду.. Знаний педагог зауважував, що якщо дитина матиме таку розумову силу - використовувати можливість звідусіль здобувати корисну інформацію, ми навчимо її отримувати освіту все життя, а це і є основним завданням будь-якого навчання [33].

У дошкільному віці відбувається інтенсивне пізнання навколишнього світу, формуються всі пізнавальні психічні процеси дитини. Малюки навчаються бачити і чути, думати і уявляти, запам'ятовувати і уявляти. Всі психічні якості дошкільника, все те, що складає внутрішню сутність людини, виникає, розвивається і вдосконалюється всередині різних видів дитячої діяльності. Розглянемо різні визначення поняття «діяльність», які зустрічаються в психолого-педагогічній літературі. У великому психологічному словнику «діяльність» трактується як «активна взаємодія з навколишньою дійсністю, в ході якого жива істота виступає як суб'єкт, цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби» [26]. Видатний вітчизняний психолог Л. Виготський визначає поняття «діяльність» як «культурна поведінка, пов'язане з виготовленням і вживанням знарядь» [6]. Автор психологічної теорії діяльності О. Леонтьєв розглядає в своїх роботах діяльність як «свідоме і цілеспрямоване взаємодія людини з навколишнім середовищем, опосередкована зовнішньою і внутрішньою активністю або специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишньої дійсності і самого себе» [5].

Р. Немов визначає діяльність як «специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього

світу, включаючи самого себе й умови свого існування» [27]. Таким чином, немає єдиного, однозначного поняття «діяльність», це і взаємодія з навколишнім середовищем, і поведінка, і вид активності людини, проте можна виділити те, що діяльність - це психічна та фізична активність людини, яка визначається свідомою метою. Діяльність - обов'язкова умова розвитку дитини. В процесі, якій дитина привласнює життєвий досвід, дізнається навколишню дійсність, набуває знання, у нього формуються вміння і навички, за допомогою яких удосконалюється і сама діяльність [22].

Досліди вчених, таких як О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін. довели, що в діяльності формуються психічні процеси, удосконалюються розумові, вольові та емоційні якості особистості, її здібності й характер. У суспільстві розрізняють наступні види діяльності людини - це гра, праця і вчення. Різні форми організації видів діяльності людини пов'язані і з різною їх мотивацією.

Мотивом гри є задоволення, яке грає людина отримує безпосередньо від самого процесу гри. А ось почуття обов'язку, і почуття відповідальності є основним мотивом навчання і праці. Ці вищі почуття є не менш сильним стимулом для людської діяльності, ніж інтерес. Однак і в навчанні, і в праці у людини слід викликати інтерес до самого процесу його різноманітної діяльності або до її результатам [2]. Різноманітні види діяльності доповнюють один одного, взаємоіснують, взаємопроникають. Гра - це вид непродуктивної діяльності, де мотив лежить в самому процесі. Гра людини супроводжує протягом усього його життя з моменту його народження, тільки з віком гри ускладнюються. Для дітей дошкільного віку гра - провідний вид діяльності і має 9 переважно розвиваюче значення. Для дорослих людей гра несе функцію розваги та відпочинку, служить засобом спілкування і розрядки [25].

Праця - це вид діяльності, спрямований на пристосування і перетворення нематеріальних і матеріальних об'єктів для задоволення

потреб людини. Праця сприяє формуванню та зростання особистості. Вважається, що праця - це неодмінно свідомо діяльність, в якій відбувається взаємодія людини з навколишнім світом. Будь-яка праця є доцільним і вимагає націленості на результат [22]. Вченням або пізнавальною діяльністю вважають активну діяльність, спрямовану на придбання і використання знань.

Саме вона вирішує головне завдання, що стоїть перед сучасною системою освіти - «навчити вчитися» (істотно в цьому питанні допомагає організація пізнавально-дослідницької діяльності). При цьому дуже важливо, щоб пізнавальна сфера відповідала їхнім інтересам, фізіологічним і психолого-емоційним здібностям дитини. Іншими словами, мотиви розвитку хлопцям старшого дошкільного віку повинні бути зрозумілі, а методи досягнення - доступні. Важливо відзначити значення поняття «розумова діяльність», яку А. Алфьоров визначає як «систему взаємопов'язаних психічних пізнавальних процесів, за допомогою яких учні опановують елементами науки, культури, соціального досвіду і наслідком чого є вдосконалення розуму» [1]. Відповідно, ефективність будь-якої діяльності людини буде забезпечена ступенем розвитку розумових пізнавальних процесів (сприйняття, пам'ять, мислення, уява) [1]. Пізнавальна діяльність спрямована на отримання дитиною нових знань, і їх засвоєння; оволодіння необхідними вміннями та навичками, а також на появу навички відтворювати і застосовувати отримані знання [22].

Порівнюючи поняття «розумова діяльність» і «пізнавальна діяльність», можна відзначити, що в тому і іншому понятті йдеться про спрямованість діяльності людини на пізнання навколишнього світу. Пізнавальна діяльність підрозділяється на кілька видів, які тісно взаємопов'язані між собою звичайне або житейська пізнання, яке ґрунтується, перш за все, на спостереженні і кмітливості, науковому пізнанні, філософія, художнє пізнання [22].

Пізнавальна діяльність показує, наскільки активна дитина, його безпосередній позицією як суб'єкта цієї діяльності, що міститься в умінні бачити і самостійно вибудовувати пізнавальні завдання, визначати план дій, вибрати способи здійснення стоїть мети і завдання, досягати результату і аналізувати його. Під пізнавальною активністю людини необхідно розуміти активність, з'являється в зв'язку з пізнанням і в ході її процесу, вона проявляється в зацікавленій прийнятті інформації, в бажанні її уточнити і поглибити наявні знання, в самостійному пошуку відповідей на зацікавили людини питання, а також у використанні порівняння по протилежності і за аналогією, в бажанні та вмінні задавати питання, в прояві елементів людської творчості, в умінні застосовувати на іншому матеріалі засвоєний спосіб пізнання [27].

Для того щоб підтримати пізнавальну активність людини, необхідно спиратися на пізнавальний інтерес. Пізнавальний інтерес - вибіркова спрямованість на пізнання явищ, предметів, а також подій навколишнього світу, що стимулює діяльність людини і психічні його процеси, а також пізнавальні можливості. Головними критеріями будуть новизна, несподіванка, невідповідність, незвичність колишніх уявлень. Проблемі взаємозв'язку пізнавального інтересу з проблемою пізнавальної діяльності багатьма вченими присвячена величезна кількість досліджень, зокрема Г. Щукіна і її наукова школа розробили теорію пізнавального інтересу в педагогічному плані [37].

Складається пізнавальний інтерес з наступних взаємопов'язаних між собою процесів:

- інтелектуальні і логічні дії та операції (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння), докази;
- емоційні переживання успіху, радості пізнання, гордості за свої досягнення, задоволення діяльністю;

- регулятивні вольові устремління, цілеспрямованість, наполегливість, увагу, прийняття рішень;
- творчі - уяву, створення нових моделей, образів.

Для появи і розвитку активного пізнавального інтересу, у дитини дошкільного віку необхідно розвивати творчі здібності, а так само створювати для цього необхідні умови; заохочувати і зміцнювати в кожній дитині віру в свої сили, не послабляти недовірою і негативними оцінками дорослої людини його інтересу; розвивати у кожній дитині почуття власної гідності [30].

У процесі пізнавальної діяльності дитини відбувається пізнавальний розвиток, тобто розвиток таких пізнавальних процесів, як наочне і логічне мислення, довільна увага, сприйняття, пам'ять, творча уява.

Структура пізнавальної діяльності включає в себе:

- Мету;
- Отримання знань, добування інформації;
- Мотив;
- Конкретну цікаву ситуацію (для організації гри, продовження роботи, реалізації творчого задуму);
- Способи;
- Пізнавальні вміння, способи дій;
- Умови;
- Організоване розвиваюче предметно-просторове середовище, що сприяє досягненню мети;
- Результат - отримання нового знання (комплексу знань) [17].

Головне завдання пізнавального розвитку людини - формування у неї здатності і потреби до активного мислення, бажання долати труднощі при вирішенні різних розумових завдань. В основі пізнавальної діяльності людини завжди лежить проблема, тому її мета обумовлена рішенням виникаючих труднощів. Засобами пізнавальної діяльності є: здібності,

вміння, способи дії, які характерні саме для тієї конкретної діяльності, «всередині» якої знаходиться пізнавальна діяльність: ігрової, математичної, художньої. Проблему формування прийомів пізнавальної діяльності деякі вчені дослідники пов'язують із засвоєнням знань.

Для нашого дослідження важливі прийоми управління пізнавальною діяльністю дошкільників, які в педагогіці і психології розмежовуються на прийоми з боку педагога і з боку дітей. Прийомами з боку дітей можна відзначити наступні: планування (постановка мети), самоконтролю (оцінка своїх дій), організація діяльності (навчання і відпочинку), управління пізнавальним інтересом і увагою. Багатьма вченими з різних позицій підкреслюється, що організованості і самостійності дітей сприяє управління самими дітьми своєю діяльністю. Крім того, введення стандартів нового покоління вимагає від дітей сформованості навчальних і пізнавальних мотивів, вміння приймати, зберігати, реалізовувати навчальні цілі, вміння планувати, контролювати й оцінювати навчальні дії і їх результат [5].

Освітня програма «Дитина» розглядає в якості основного принципу дошкільної освіти необхідність розвитку пізнавальних дій дошкільника, формування його пізнавальних інтересів в різних видах діяльності [9].

У зв'язку з цим, пізнавальна діяльність - це той вид дитячої діяльності, який більшою мірою відповідає рішенням завдань, покликаних розвивати дитину. Тому необхідно починати формування прийомів пізнавальної діяльності з дошкільного віку. Таким чином, пізнавальна діяльність - це діяльність, в процесі якої відбувається розвиток психічних пізнавальних процесів, структура якої являє собою систему: мета - мотив - способи - умови - результат, в основі якої обов'язково лежить проблема. Оволодіння прийомами пізнавальної діяльності - це база для формування навчальних умінь і навичок. Отже, наступний параграф присвячений особливостям формування прийомів пізнавальної діяльності та пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

1.2. Особливості розвитку пізнавальної діяльності дошкільників

Сьогодні пріоритетними завданнями розвитку суспільства є удосконалення системи освіти в цілому та її особливої ланки - дошкільної освіти. Етап дошкільного дитинства – надважливий період в житті людини, в якому формуються основні фундаментальні навички та вміння, які є підґрунтям подальшого становлення особистості.

Педагогічний досвід та висновки досліджень науковців доводять, що процеси пізнання дійсності, становлення картини світу, оволодіння соціальними навичками відбуваються більш ефективно, якщо дитина проявляє пізнавальну активність.

Проблема набуття дошкільниками досвіду пізнавальної діяльності досліджувалися знаними педагогами та психологами. К. Ушинський, Я.А.Коменський, Д. Локк, Л. Виготський, Ж. Піаже, приділяли особливу увагу питанням пізнавальної діяльності, розуміли її як природне бажання дитини досліджувати світ. Сучасні українські автори (І.Бех, М. Боришевський, О.Савченко, Л.Славіна, Н.Бібік, Н.Лисенко, З.Ікуніна та ін.) визнають безперечну роль пізнавальної активності особистості у становленні її психічних функцій, які становлять фундамент процесу організації та систематизації знань дитини про світ. Свої роботи присвятили механізмам формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, оскільки вона є передумовою інтелектуального розвитку особистості. Висновками досліджень у галузі дитячої психології (Л. Буркова, С. Ладивір, М. Лісіна, Л. Лохвицька, М. Поддяков, Г. Стадник, Т. Ткачук та ін.) доведено: саме на етапі дошкільного дитинства відбувається інтенсивне формування пізнавальної активності.

Пізнавальна діяльність як свідома діяльність суб'єкта спрямована на придбання інформації про об'єкти і явища реальної дійсності, а також конкретних знань. Під пізнавальним розвитком розуміють сукупність

вроджених і набутих за життя загальних розумових здібностей, від яких залежить успішність освоєння людиною різних видів діяльності.

У той же час, очевидно, що пізнавальна активність не є прямим наслідком віку, і далеко не всі сучасні дошкільнята володіють цією цінною якістю. Педагоги і батьки, як правило, стурбовані розвитком знань і умінь дитини, не сформованістю у неї інтересу до пізнання навколишньої дійсності [14].

Формування пізнавальних інтересів пов'язують з процесом навчання, коли головний зміст життя дитини полягає в поступовому переході з одного ступеня знань на інший, з одного рівня оволодіння пізнавальними і практичними вміннями до іншого, більш високого. У самій структурі навчального процесу є безліч об'єктивних підстав для формування пізнавальних інтересів.

У дослідженнях М. Поддьякова виявилися дві суперечливі тенденції в процесі формування знань у дітей дошкільного віку. Перша тенденція: відбувається розширення і поглиблення чітких, ясних знань про навколишній світ. Ці стабільні знання становлять ядро пізнавальної сфери дитини. Друга тенденція: в процесі розумової діяльності виникає і зростає коло невизначених, не зовсім ясних знань, що виступають у формі припущень, припущень, питань. Ці розвиваючі знання - потужний стимулятор розумової активності дітей. В ході взаємодії цих тенденцій невизначеність знань зменшується - вони уточнюються, прояснюються і переходять в певні знання [24].

Процес розвитку дитячого сприйняття в дошкільному віці був детально досліджений Л. Венгером. В період з 3 до 7 років, під впливом продуктивної, конструкторської та художньої діяльності у дитини складаються складні види перцептивної аналітико-синтетичної діяльності, зокрема здатність подумки розчленовувати видимий предмет на частини і потім об'єднувати їх в єдине ціле, перш ніж подібного роду операції будуть виконані в практичному плані [12].

Сприйняття старших дошкільників відрізняється нестійкістю і неорганізованістю, але в той же час гостротою і свіжістю. Сприйняття, як особлива цілеспрямована діяльність, ускладнюється і поглиблюється, стає більш аналітичним, диференційованим, організованим.

Велике значення в пізнавальній діяльності старшого дошкільника має пам'ять, яка переважно має наочно-образний характер.

Триває інтенсивний розвиток образної пам'яті та словесно-логічної. Наявність наочного матеріалу збільшує продуктивність запам'ятовування. У більшості дітей старшого дошкільного віку добре розвинені безпосередня і механічна пам'ять. Ці діти порівняно легко запам'ятовують і без особливих зусиль відтворюють побачене, почуте, але тільки за умови, якщо воно викликало у них інтерес і самі діти були зацікавлені в тому, щоб щось запам'ятати або пригадати. Завдяки такій пам'яті дошкільнята швидко вдосконалюють мовлення, навчаються користуватися предметами домашнього побуту, непогано орієнтуються в обстановці, дізнаються нове.

Поряд з розвитком пам'яті в дошкільному віці йде процес вдосконалення уваги. Увага старших дошкільнят нестійка, обмежена за обсягом. Довільна увага розвивається разом з іншими функціями і, перш за все, мотивацією навчання, почуттям відповідальності за успіх навчальної діяльності [27].

У старшому дошкільному віці у дитини виникають і формуються складні системи загальних уявлень про навколишній світ і закладається фундамент змістовно-предметного мислення. Причому, на порівняно вузькому емпіричному матеріалі діти виділяють загальні схеми орієнтації в просторово-часових і причинно-наслідкових залежностей речей [27].

Ці схеми служать своєрідним каркасом тієї «системи координат», всередині якої дитина починає все глибше оволодівати різними властивостями різноманітного світу.

Мислення у дітей старшого дошкільного віку від емоційно-образного переходить до абстрактно-логічного і знаходиться у взаємозв'язку з мовленням. Словниковий запас налічує приблизно 3500-4000 слів.

Уява дитини реалізується та розвивається в грі і переходить в інші види діяльності. У дітей старшого віку уява спирається на предмети. Поступово потреби у зовнішніх опорах зникають. Відбувається інтеріоризація - перехід до дії з предметом, якого насправді немає. Так зароджується уява як психічний процес [22].

Ряд дослідників, що займаються вивченням проблеми пізнавальної активності особистості, звертаються до поняття «пізнавальний інтерес». Так, Г. Щукіна [36], розглядаючи в своїх роботах поняття «пізнавальний інтерес» і «пізнавальна активність», встановлює між ними тісний взаємозв'язок, а також вказує на обумовленість пізнавальної активності не чим іншим, як пізнавальним інтересом, характерними рисами якого на її думку, є прагнення до його задоволенню і певний емоційний підйом. Виходячи з цих характеристик, дослідниця виділяє наступні тісно взаємопов'язані компоненти пізнавального інтересу:

- інтелектуальний компонент, що виражається в інтелектуальній діяльності, що виявляється в активному пошуку вирішення проблеми, в дослідницькому підході, в готовності до вирішення пізнавальних завдань;
- емоційний компонент, що виявляється в емоціях подиву, в почутті очікування нового, в почутті інтелектуальної радості, успіху;
- регулятивний (вольової) компонент [36].

Пізнавальний акт являє собою своєрідний поетапний рух, що супроводжується вольовою спрямованістю, подоланням різних труднощів, перешкод в процесі вирішення розумової, інтелектуальної завдання. Таким чином, здійснений нами аналіз досліджень з проблеми пізнавальної активності особистості дозволяє зробити висновок про те,

що між поняттями «пізнавальна активність», «пізнавальна діяльність» і «пізнавальний інтерес» існує найтісніший взаємозв'язок.

Організація пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку дозволяє сформувати у них *досвід* пізнавальної діяльності при дотриманні певних вимог:

- враховувати зміст і форму організації пізнавальної діяльності, які проектують певний тип мислення і свідомості дітей старшого дошкільного віку;
- пропонувати дошкільникам новий матеріал як щось незвичайне, нове, що є протиріччям до старого;
- використовувати різновиди пізнавальної діяльності (моделювання, дослідження, експериментування, проектування), різноманітні інтерактивні форми організації діяльності, з урахуванням механізмів індивідуальної участі в діяльності дитини в залежності від його біологічних і психологічних особливостей;
- зберігати провідну роль педагога, одночасно залишати відчуття, що проблема і способи її вирішення обрані дітьми самостійно;
- використовувати мнемотехнічні засоби, які стимулюють розвиток пізнавального інтересу та активність дошкільників.

1.3. Мнемотехніка як інструмент формування пізнавальної діяльності дошкільників

Педагоги-практики, аналізуючи проблеми розвитку дітей дошкільного віку, підкреслюють, що не зважаючи на вміння користуватися гаджетами, використовувати мережу Інтернет та мобільні додатки, велика кількість дошкільників має недостатній словниковий запас, демонструє невміння узгоджувати слова у реченні та погану пам'ять. Тож одним із актуальних завдань вихователя закладу дошкільної

освіти є навчити дітей послідовно, зв'язно формулювати власну думку, розвивати уяву та пам'ять, образне мислення.

Р. Павелків, досліджуючи психологічні новоутворення дошкільників, підкреслює особливу важливість розвитку наочно-дієвого, наочно-образного та образного мислення: «Засвоєння форм образного пізнання сприяє розумінню малюком об'єктивних законів логіки, сприяє розвитку понятійного мислення, основою якого є формування і вдосконалення мислительних дій, від яких залежить можливість засвоєння і використання дитиною знань» [22].

В дошкільному віці пам'ять має довільний характер: діти краще відтворюють та запам'ятовують те, що має емоційне забарвлення або мало місце у власному досвіді. Саме тому використання прийомів мнемотехніки полегшує процес запам'ятовування та сприяє збільшенню обсягу пам'яті.

Слово «мнемотехніка» пов'язано з іменем давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни. Цей напрям в процесі розвитку дитини є досить популярним. Раніше його використовували оратори у підготовці доповідей. Зараз мнемотехніка широко застосовується педагогами дошкільних закладів, оскільки дозволяє допомогти вихованцям у таких питаннях:

- Розвиток пам'яті, збереження та відтворення інформації;
- Розвиток логічного мислення;
- Розвиток дикції, артикуляційного апарату;
- Формування вмінь формулювати думки та складати речення;
- Концентрація уваги на предметі, темі;
- Розвиток вмінь легко складати та переказувати оповідання, напам'ять вчити вірші.

Мнемотехніка (мнемоніка) – це сукупність спеціальних прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті

шляхом утворення штучних асоціацій. Заміна абстрактних об'єктів і фактів за допомогою понять та уявлень, які мають візуальне, аудіальне або кінестетичне представлення, об'єднання об'єктів з уже наявною інформацією в пам'яті різних типів для спрощення запам'ятовування [20].

Близьким до терміну «мнемоніка» є поняття «піктограми», яке означає схематичну візуалізацію будь-якого явища, предмета, дії, полегшує його запам'ятовування або ідентифікацію.

Головною функцією мнемотехніки є створення зв'язків між візуальними образами, що позначають важливі блоки інформації, яку треба запам'ятати. Процес мнемонічного запам'ятовування відбувається поетапно:

- 1) кодування образів;
- 2) запам'ятовування (з'єднання образів);
- 3) запам'ятовування послідовності;
- 4) закріплення в пам'яті [20].

Оскільки саме у дошкільному віці переважає зорово-образна пам'ять, використання мнемотехнічних прийомів дозволяє розвинути асоціативне мислення, уяву та увагу, сприяє розвитку зв'язного мовлення вихованців. Оволодіти мнемотехнікою означає навчитися легко накопичувати великий обсяг корисної інформації для її відтворення у майбутньому, вміти «тренувати» увагу та мислення.

Вітчизняні науковці (О. Копилова, Т. Нікітіна, Г. Чепурний, А. Бабушкіна, О. Умнова) особливу увагу приділяють дослідженню проблеми розвитку пізнавальної діяльності дошкільників, їхньої пам'яті та уваги. Науковці наголошують на обов'язковому врахуванні під час запам'ятовування наявності *враження* (подив, радість, зацікавленість), *повторення, асоціацій* (зав'язків нової інформації з образами, які існують внаслідок досвіду) [4 ; 19; 34; 35; 38].

Аналізуючи роботи психологів та досвід педагогів-практиків, ми дійшли висновку про ефективність використання мнемотехнічних прийомів у процесі розвитку особистості дошкільника.

Вихователі працюють з такими видами моделей: предметною, предметно-схематичною, графічною. Кожна з моделей має відповідати вимогам:

- Чітко віддзеркалювати якості та зв'язки об'єкту пізнання;
- Точно передавати ті властивості, які мають бути засвоєні;
- Бути простою для створення, сприйняття та роботи;
- Бути результатом індивідуальної творчої діяльності дитини;
- Створюватися за реальних потреб, не «зловживати» такою роботою;
- Діти в процесі розв'язання проблемної ситуації самі мають відчутти необхідність створення моделі [3].

Г. Забурмеха рекомендує у роботі з дошкільниками іти від простого до складного за схемою: мнемо квадрат – мнемодоріжка - мнемотаблиця.

Мнемоквадрат– окреме схематичне зображення, яке несе певну інформацію. Спочатку, наприклад, вихователь називає слово та демонструє його символічне позначення. Вихованці поступово самі вчаться «зашифрувати» слово, самостійно малюють піктограми.

Мнемодоріжка – таблиця з клітинками, які розташовані лінійно. Використовується на початкових етапах роботи для складання алгоритму дій, оповідання, переказу казки та ін.

Мнемотаблиця – схема, в якій «зашифрована» певна інформація, послідовні дії, причини і наслідки [10].

Отже, актуальність використання мнемотехніки як інструменту розвитку пам'яті, уваги, уяви, мовлення, обумовлена віковими та індивідуальними особливостями дітей дошкільного віку.

Робота дошкільників з піктограмами, символами, фрагментами схем сприяє перекодуванню інформації (абстрактні символи перетворюються в образи), що дозволяє дітям пригадати послідовність оповідання, створити власну розповідь за темою та ін. Емоційне забарвлення, яке супроводжує цей процес полегшує запам'ятовування і відтворення інформації, створює атмосферу творчості та позитивного психологічного мікроклімату. Відтак діти із задоволенням вчать вірші, скоромовки, переказують казки, складають загадки, готують повідомлення про тварин з енциклопедичними фактами. А за таких умов підвищується пізнавальна активність дітей та якість засвоєння нових знань, створюється комфортне середовище для ефективної індивідуальної роботи.

РОЗДІЛ 2

Педагогічні умови формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку

2.1. Сучасний стан сформованості пізнавальної активності дошкільників

В першому розділі нашої роботи ми охарактеризували зв'язок між пізнавальною діяльністю дошкільника, пізнавальною активністю та інтересом. Науковці [16, с. 18; 7, с. 34] визначають пізнавальну активність як стан готовності до пізнавальної діяльності, стан, який передуює діяльності і породжує її.

Показниками готовності до пізнавальної активності, на думку дослідників, виступають:

- ознаки інтересу,
- уваги,
- сигнали про налаштування на початок роботи.

Таким чином, аби виявити реальний рівень пізнавальної діяльності дошкільника, ми маємо діагностувати, в якій мірі діти проявляють активність у пізнанні оточуючої дійсності.

Педагогічна діагностика - це особливий вид діяльності, який представляє собою встановлення і вивчення ознак, що характеризують стан і результати процесу навчання, і дозволяє на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес навчання з метою підвищення якості підготовки фахівців [36] .

Функції педагогічної діагностики:

- контрольно-коригувальна - полягає в отриманні даних та коригуванні процесу виховання;

- прогностична - означає передбачення, прогнозування змін у розвитку дітей в майбутньому;

- виховна - полягає в тому, що в процесі діагностування та зв'язку з вихованцем педагог має можливість надавати виховні впливи на дітей [36]:

Гіпотезою нашого дослідження є припущення про те, що оптимальному розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку сприяє реалізація демократичного стилю педагогічного спілкування та використання мнемотехнічних засобів у роботі з дошкільниками. Відповідно до мети, ми здійснили констатувальний експеримент, організований в двох напрямках:

- 1) вивчення рівня розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку;

- 2) вивчення стилів спілкування педагогів з дітьми.

В рамках реалізації первинного експериментального дослідження нами було досліджено 22 дитини старшого дошкільного віку (12 дівчаток та 10 хлопчиків) і 4 педагоги Козацького закладу дошкільної освіти (ясла/садок) Херсонської області.

Для вивчення рівня розвитку пізнавальної активності дітей нами були використані: методика Д. Годовікової [7, с. 34], «Орієнтаційний тест шкільної зрілості» Керна-Йерасека та «Методика обстеження пізнавального розвитку дітей» Е. Стребелевої [28].

Метою методики Д. Годовікової є виявлення рівня розвитку суб'єктивної пізнавальної активності дітей.

Експериментальне дослідження проходило в такий спосіб. У спеціально відведеному приміщенні на дитячому столику розкладалися предмети, що дозволяють розгорнути гри різного змісту (конструктор «Лего», пазли, машини, ляльки, рахункові палички, лото «Тварини», «Овочі та фрукти», дитячі книги, енциклопедії та ін.). Серед них

знаходилися також спеціальні предмети, що містять у собі «секрет». Дітям пропонували пограти в іграшки, не згадуючи про предмети з «загадками». Педагог при цьому виступав стороннім спостерігачем (знаходився поруч, але не втручався в діяльність дитини) і фіксував усі вербальні і невербальні прояви дітей. Особлива увага приділялася тому, чи виявляла дитина інтерес до предметів з «секретом», наскільки наполегливо прагнула розібратися в них і як при цьому діяла.

Дослідження проводилося з кожною дитиною індивідуально. В результаті здійсненого експерименту ми отримали наступні результати.

Високий рівень розвитку пізнавальної активності відзначено у 6 дітей (27,2%), які взяли участь в експерименті. Дані діти демонстрували стійкий інтерес і увагу до обраного предмету (протягом тривалого часу грали, вивчали предмет, розповідали, що можна робити з цими предметами: «У мене вдома теж є «Лего». Я буду гараж, а іноді ціле місто»).

Дошкільників, що володіють високим рівнем розвитку пізнавальної активності, характеризують яскраві прояви вербальних і невербальних емоційних реакцій по відношенню до предмету взаємодії. Під час гри з обраними іграшками діти демонстрували радість, здивування, заклопотаність і інші емоції («Ура! В мене вийшло!», «Оце так!», «Щось не виходить, треба подумати, як краще...»). На невербальному рівні пізнавальна активність дітей виявлялася в таких емоційних реакціях, як плескання в долоні, посмішка, насуплені брови, чухання потилиці та ін. Про високий рівень розвитку пізнавальної активності свідчить прагнення дітей включити в свою діяльність і дорослого. Під час констатувального дослідження діти висловлювали свою думку, часто задавали питання, різні за змістом. Більшість питань було направлено на отримання знань про об'єкти і предмети, що зацікавили дитину (дівчинка 6 років, переглянувши кілька книг з яскравими ілюстраціями тварин, стала

задавати питання пізнавального характеру: «А чому кенгуру заховав дитинку?», «Яка тварина найбільша?», «Як хамелеон змінює колір?»).

Ми побачили, що для дітей з високим рівнем розвитку пізнавальної активності характерний інтерес до коробки з «секретом». Ці діти брали її в руки, трясли, обмацували, розглядали, задавали питання («Що там може бути?», «Чому коробка закрита?», «Хто міг її закрити?»). Діти пропонували різні способи для відкриття загадкової коробочки («Можна відкрити олівцем», «Або ножицями»). У підсумку, проявляючи завзятість і наполегливість в досягненні бажаного результату, діти відкривали коробку з «секретом». Це відкриття приносило їм радість, задоволення і гордість («Ура! Вона відкрилася!», «Нарешті! Перемога! Я зміг її відкрити» і т.п.).

Більшість дітей старшого дошкільного віку (9 осіб, тобто 40,9%), які взяли участь в експерименті, характеризуються *середнім рівнем* розвитку пізнавальної активності. Ці діти звертали увагу на добре знайомі іграшки (машинки, конструктори, ляльки).

У процесі взаємодії з предметами діти виявляли як вербально, так і невербально позитивні і негативні емоційні реакції на обраний предмет (діти посміхалися, сміялися, супили брови, злилися і т.п.). На вербальному рівні пізнавальна активність проявлялася у висловлюваннях: «Не виходить», «Я люблю грати в ляльки», «Така книга в мене є, вона цікава» та ін. Про середній рівень розвитку пізнавальної активності дітей свідчить їх прагнення ставити запитання дорослому («З чого зроблений кран?», «А яка марка цієї машини?» та ін.). Разом з тим ми відзначили, що, на відміну від дітей з високим рівнем розвитку пізнавальної активності, діти, які мають середній рівень розвитку, задають питання пізнавального характеру набагато рідше. В центрі уваги дітей знаходився і предмет з «секретом» («А що це таке?», «Яка красива коробочка!» і т.п.). Діти, які характеризуються середнім рівнем розвитку пізнавальної активності, робили спроби відкрити коробку з «секретом»

(наприклад, «Треба її відкрити!», «А де ключ, щоб відкрити коробку?»). Однак, не зумівши відкрити коробку з першого, другого разу, діти відклали її в сторону («Ніяк не відкривається! Ну й добре», «Краще буду в машинки грати!» і т.д.). Таким чином, діти із середнім рівнем розвитку пізнавальної активності не проявляли завзяття та наполегливості у взаємодії з предметом з «секретом», а також стійкого інтересу до здійснення даної діяльності.

Визначилася група дошкільників (7 осіб, тобто 31,8%), яка знаходиться на низькому рівні. Під час дослідження з усього переліку пропонованого матеріалу дані діти віддавали перевагу іграм знайомого змісту. Інтерес до обраних предметів недостатньо стійкий. Дітей залучали лише яскравість і барвистість матеріалу (хлопчик взяв різнокольоровий великий конструктор, потім став розглядати літак і т.д.).

Під час взаємодії з обраними предметами діти не задавали питання, ніяк не коментували свої дії. Яскравих емоційних проявів (вербальних і невербальних) в процесі взаємодії з об'єктом також не спостерігалось. Діти, які характеризуються низьким рівнем розвитку пізнавальної активності, не виявляли інтересу й уваги до предмету з «секретом». Під час дослідження вони не розглядали, навіть не торкалися коробки з «секретом». Діти з низьким рівнем розвитку пізнавальної активності не прагнуть до досягнення успіху, до пізнавальної діяльності, до вирішення проблемних ситуацій.

Для визначення рівня розвитку пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку, а саме постановку мети дошкільником, контроль за власною діяльністю, оцінку власних результатів і корекцію, ми також використали «Орієнтаційний тест шкільної зрілості» Керна-Йерасека (Додаток) та «Методику обстеження пізнавального розвитку дітей» Е. Стребелевої («Клоун»).

Склади (розрізна картинка «Клоун»).

Мета: виявити рівень розвитку інтересу до пізнавальним завданням, встановлення співпраці з незнайомим дорослим в новій обстановці, виявити рівень розвитку цілісного сприйняття предметного зображення. Обладнання: дві картинки із зображенням клоуна, одна з них розрізана на п'ять частин.

Проведення обстеження: дорослий показує дитині частини розрізній картинки, просить їх розглянути і каже: «Склади картинку». Що стосується труднощів проводиться навчання.

Навчання: дорослий показує дитині цілу картинку і просить зробити таку ж. Якщо дитина знову не справляється із завданням, то дорослий починає накладати на цілу картинку частини розрізній - голову, потім руки. Далі дитині пропонують завершити складання клоуна. Тільки після цього його просять самостійно виконати завдання, орієнтуючись на зразок. Оцінка дій дитини: прийняття завдання; способи виконання; здатність до навчання; ставлення до результату своєї діяльності.

Оцінка в балах [28]:

1 бал - дитина не розуміє мета, в умовах навчання діє неадекватно;

2 бали - дитина приймає завдання, але складає картинку, не орієнтуючись на цілісність зображення навіть після показу зразка;

3 бали - дитина приймає завдання, виконує завдання за допомогою, після навчання завдання виконує, користуючись практичним примірювання;

4 бали - дитина приймає і розуміє завдання, самостійно виконує, користуючись різними типами орієнтування.

8 (36,3%) з обстежених дошкільників не виявляють інтересу до завдань, не реагують на іграшки, не включаються в спільні дії з дорослим. У процесі самостійного виконання пізнавальних завдань у них відзначаються не результативні дії, в умовах навчання діють не адекватно. У них не сформовані продуктивні види діяльності і вміння працювати за зразком. Мовлення нерозвинене, відзначаються грубі

порушення граматичної будови, складової структури слова і вимови. Показники обстеження цієї групи дітей говорять про значне недорозвинення пізнавальної діяльності.

У 40,9% дітей (9 осіб) відзначається інтерес в діях з іграшками, вони можуть виконати самостійно деякі запропоновані завдання. В процесі виконання пізнавальних завдань вони застосовують в основному практичну орієнтування - перебір варіантів, а після діагностичного навчання використовують метод проб. У цих дітей відзначається інтерес до продуктивних видів діяльності, таким, як конструювання, малювання. Самостійно виконати деякі завдання вони можуть тільки після діагностичного навчання.

Діти, у яких відзначається інтерес до пізнавальних завдань, після навчання переходять до самостійного виконання завдання, із задоволенням включаються в спільну діяльність з дорослим, діють адекватно – складають всього лише 22,7%.

Результати відобразили в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні розвитку пізнавальної активності дітей

Назва методики	Методика обстеження суб'єктивної пізнавальної активності (Д.Годовікова)	Методика обстеження пізнавального розвитку дошкільника (О.Стребелева)	Орієнтаційний тест шкільної зрілості (Керна-Йерасека)
Рівень пізнавальної активності			
Високий	6 – 27,2%	5 – 22,7%	3 – 13,6%
Середній	9 – 40,9%	9 – 40,9%	11 – 50%
Низький	7 – 31,8%	8 – 36,3%	8 – 36,3%

Підводячи підсумок отриманих емпіричних даних у ході реалізації першого напрямку нашого експериментального дослідження, необхідно відзначити, що розвиток пізнавальної активності більшості дітей знаходиться на середньому і низькому рівнях. Лише 21,1% (середнє арифметичне) дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь в

експерименті, характеризуються високим рівнем розвитку пізнавальної активності.

Для реалізації другого напрямку експериментального дослідження, орієнтованого на вивчення домінуючого стилю спілкування педагогів, які працюють з даними дітьми, нами було здійснено спостереження за характером їх спілкування з дітьми старшого дошкільного віку, яке здійснювалося як під час організованих занять, так і в ході вільної діяльності дітей (на прогулянці, в ігровій діяльності і т.д.).

Основними критеріями оцінки стилю спілкування педагога з дітьми були обрані: - вербальні прояви (тон, емоційне забарвлення мови педагога, характер мовних висловлювань); - невербальні прояви - жести, міміка, поза, тілесний контакт; - місце розташування педагога під час організованої та вільної діяльності з дітьми. В експериментальному спостереженні брали участь 4 вихователя. Спостереження за кожним педагогом проводилося індивідуально. Аналіз отриманих нами результатів даного напрямку експериментального дослідження дозволяє зробити висновок про те, що вихователі (100%), які взяли участь в дослідженні, дотримуються в основному авторитарного стилю взаємодії з дітьми. Такі вихователі розмовляють з дітьми, використовуючи формулювання наказового способу («Іди, принеси!», «Не чіпай іграшки!», «Сядь на лавочку!» і т.д.).

Авторитарний стиль спілкування педагогів з дітьми проявляється в жорсткому контролі над дітьми, в відсутності стимуляції до прояву ними самостійності, ініціативності, творчості. Наприклад, під час вільної діяльності діти грали лише з тими іграшками, які дозволили взяти вихователі. У структуру та зміст організованої діяльності практично були відсутні ігри і завдання, що стимулюють і розвивають фантазію, уяву і творчу пізнавальну активність дітей. На невербальному рівні авторитарний стиль взаємодії проявляється в позі педагога (руки схрещені на грудях, руки на поясі), в мінімальній кількості жестів і їх

характер (наприклад, погрожували пальцем). У процесі взаємодії з дітьми вихователі рідко допускають тактильний контакт: дотики, обійми, погладження по спині, голові та ін. Також необхідно відзначити, що авторитарний стиль спілкування характеризується і місцем розташування педагога під час діяльності.

Вихователі, які брали участь в експерименті, найчастіше розташовуються в стороні від дітей, не взаємодіють в процесі їхньої діяльності, в основному контролюють їх, дозволяючи або забороняючи будь-які ігри. Співвіднесення даних, отриманих в ході реалізації двох напрямків експериментального дослідження, свідчить про те, що розвиток пізнавальної активності досліджуваних нами дітей старшого дошкільного віку відбувається в умовах авторитарного спілкування і взаємодії з педагогом. Як ми зазначали вище, більшості дітей, які взяли участь в експерименті, притаманний низький і середній рівень розвитку пізнавальної активності, що проявляється у відсутності інтересу до нового матеріалу, у невеликій кількості питань пізнавального характеру, а також в непевненій поведінці і заниженої самооцінки. Виявлена нами тенденція дозволяє припустити, що однією з причин недостатньо високого рівня розвитку пізнавальної активності дітей виступає неефективне педагогічне спілкування вихователів з дошкільниками, обумовлене превалюванням у педагогів авторитарного стилю взаємодії з дітьми.

Ми побачили, що значна увага приділяється проблемі розвитку мовлення вихованців. Але при цьому більшість педагогів залучається до репродуктивного накопичення знань, умінь та навичок, не приділяючи достатньої уваги проблемі формування пізнавальної активності та пізнавального інтересу. Заняття проводять переважно як фронтальні, що унеможливорює урахування індивідуальних особливостей пізнавальної активності старших дошкільників.

Грунтуючись на результатах досліджень Д. Годовікової, М. Лісіної, Т. Ткачук [31] та ін., а також на даних, отриманих нами в ході здійсненого первинного констатуючого експерименту, ми припускаємо, що основною умовою ефективного і оптимального розвитку пізнавальної активності дітей є демократичний стиль спілкування педагога з дитиною на основі діалогу, заснований на врахуванні не тільки його вікових, а й індивідуальних особливостей.

2.2. Педагогічні умови розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки

Оскільки, згідно теорії розвитку Л.Виготського, пізнавальна активність особистості обумовлюється внутрішніми чинниками та середовищем, завдання педагогів – створити оптимальні умови для ефективної пізнавальної діяльності дошкільників.

Відомо, що «за умов спонтанного розвитку пізнавальної активності для більшості дітей притаманна неусвідомленість, нестійкість знань і набутого досвіду, схильність до відтворюючої діяльності, відсутність ініціативності та прагнення до саморозвитку» [21].

Аби дитина почала проявляти активність в пізнавальному плані, вона сама має бути суб'єктом процесу створення власного досвіду і одночасно об'єктом зовнішніх впливів. Дії вихователів і батьків мають стимулювати й спрямовувати поведінку дошкільників, що в подальшому веде до мотиваційної складової процесу пізнання.

Для нашого дослідження важливою була теза науковців про те, що «процес виховання та розвитку пізнавальної активності зумовлений зростанням активності самої дитини, посиленням прояву її інтересу до пізнання довкілля» Б. Мухацька в дослідженнях, які стосуються становлення особистості, довела: «загальний розвиток дошкільника певною мірою визначається рівнем його пізнавальної активності, яка

виявляється як у предметній діяльності, так і у процесі самореалізації дитини як форми самопрояву, досягнення мети, осмислення світу. Гра, у якій здійснюється розвиток пізнавальної активності дитини, є стимулятором її пізнавальної діяльності у виховному процесі [21].

Саме це стало підґрунтям визначення педагогічних умов формування пізнавальної діяльності дошкільників.

Ю. Бабанський рекомендує наступні умови для розвитку пізнавального інтересу у дошкільнят:

- актуальність та новизна змісту навчання;
- розкриття значущості знань;
- наочність;
- цікавість;
- емоційність;
- використання порівняння і аналогії;
- ефект парадоксальності, подиву;
- використання творів мистецтва і літератури;
- навчальні дискусії;
- пізнавальні ігри;
- застосування комп'ютерів [23].

У дослідженнях Г. Щукіної виділено три види пізнавального інтересу, що представляють послідовні фази його розвитку:

1. Ситуативний, епізодичний інтерес. Будучи відносно нестійким і неглибоким, ситуативний інтерес сприяє становленню пізнавального інтересу.

2. Стійкий, активний інтерес, що проявляється в емоційно-пізнавальному відношенні до предметів, об'єктів або будь-якого виду діяльності.

3. Особистісний інтерес, який є відображенням спрямованості особистості [36].

До теперішнього часу у вітчизняній педагогіці і психології накопичено достатній досвід з розвитку пізнавального інтересу у дітей дошкільного віку в різних видах діяльності.

Пізнавальна діяльність - це ініціативність дитини, спрямована на пізнання складу речей, взаємозв'язків між явищами навколишнього світу, їх врегулювання і узагальнення. В процесі організації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку визначається ряд умінь, які формуються у старших дошкільнят: інструментальні уміння (уміння формулювати питання); визначати, в чому конкретно знаходиться проблема; виставляти свої гіпотези; робити висновки і виведення; виконувати досліди і експерименти; роздумувати по частині визначення понять; розбирати матеріал [30].

Зіставляючи компоненти інформаційної, технологічної і соціально-комунікативної компетентностей з інструментальними уміннями і навичками, які утворюються в пізнавальній діяльності у старших дошкільнят, можливо здійснити висновок про те, що набуття цього досвіду здійснюється в одній площині. Тому пізнавальна діяльність дітей дошкільного віку повинна носити практико-орієнтований характер і має спрямовуватися на особові особливості, бажання і інтереси певної дитини. В цьому контексті використання прийомів мнемотехніки, на нашу думку, дозволяє накопичувати в пам'яті велику кількість інформації, тренувати увагу, уяву, асоціативне мислення.

Усе сказане дозволяє виявити передумови розвитку пізнавальної діяльності у дошкільнят.

По-перше, при здійсненні пізнавальної діяльності у старших дошкільнят необхідно максимально спиратися на інтенсивну розумову діяльність, брати до уваги склад і форми, що визначає конкретний тип свідомості і мислення дошкільнят. Емпіричний зміст пізнавальної діяльності розвиває емпіричне мислення, спрямовує на привласнення

системи наукових понять, розвиває теоретичне мислення і початок теоретичної свідомості.

По-друге, матеріал, що вивчається, повинен передавати щось нове, особливе, протилежне, вступати в протиріччя з якимись припущеннями старших дошкільнят. Діти старшого дошкільного віку за своєю природою є експериментаторами.

У основі дослідницької поведінки знаходиться увага. Для того, щоб викликати інтерес у дітей старшого дошкільного віку до пізнавальної діяльності, вимагається брати до відома особливості уваги, які виробляють інтерес до предмета дослідження.

На думку І. Матюгіна «головний мозок має здатність фільтрувати сигнали», що поступають до нього [18]. Дитина дошкільного віку зосереджує увагу на сигналі тільки у тому випадку, коли він викликає інтерес. Цікавим, завжди буває те, що є протилежністю тому, що ми у цей момент робимо, або відчуваємо. Те, з чим діти вже знайомі, не дуже цікаво для них.

По-третє, при плануванні пізнавальної діяльності старших дошкільнят слід робити зміну різновидів певної діяльності (дослідження, моделювання, проектування, експериментування), різні інтерактивні форми здійснення діяльності, механізми індивідуальної причетності до діяльності дитини взаємозалежності від його біологічних і психологічних особливостей. Формування інформаційної компетентності передбачає активну співпрацю дитини в інформаційному просторі.

Старшому дошкільникові, що бере участь в пізнавальній діяльності, день у день доводиться освоювати нову інформацію, виконувати завдання, порівнювати, аналізувати, зіставляти, знаходити головне, узагальнювати або виконувати ще щось, що потребує величезної зосередженості уваги.

За даними сучасних психолого-педагогічних досліджень, дослідницькою діяльністю людини управляє головним чином права

півкуля головного мозку, що відповідає за цілісне синтетичне мислення. Відповідає за обробку отримуваної, інформації у тому числі і тій, що отримана під час дослідницького пошуку ліва півкуля головного мозку.

Використання мнемотехнічних прийомів, таким чином, стимулює роботу обох півкуль головного мозку і сприяє гармонійному розвитку пізнавальних процесів і створення цілісної картини навколишнього світу дитини.

По-четверте, сприятливе, гуманістично спрямоване спілкування в освітньому процесі так само сприяє формуванню прийомів пізнавальної діяльності.

Здійснюючи організацію пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, педагог повинен зберігати провідну роль, але у дітей також повинне залишатися відчуття, що способи вирішення проблеми вибрані ними самостійно. Педагог може вказати на різноманітні джерела цікавої інформації, а може безпосередньо направити думку дитини в необхідному напрямі для здійснення самостійного пошуку. Але зрештою діти повинні активно самостійно і в спільних зусиллях знайти вирішення проблеми, використовуючи необхідні знання з різних областей, отримати конкретний і правильний результат. Уся діяльність над пошуком вирішення проблеми, придбаває контури різноманітної проектної діяльності.

Оволодіння узагальненим прийомом пізнавальної діяльності - створення уявної картини (образу) може відбуватися різними шляхами (від частки до загального або від загального до окремого). Розвиток пізнавальної діяльності можливий у безперервній освітній діяльності (зокрема - при проведенні нетрадиційних форм), індивідуальній роботі з дітьми, в дослідницькій діяльності як самостійної, так і спільної з дорослим, в грі.

Однією з умов формування пізнавальної активності дослідники вважають спілкування. Так, дослідження М. Лісіної доводять, що

«спілкування зі старшим для дитини служить єдиною можливим контактом, в якому він досягає і привласнює здобуте людьми раніше» [16, с. 18]. На думку дослідника, саме за допомогою спілкування з дорослими пізнавальна активність дошкільнят зростає, розвивається, вдосконалюється.

Особливе значення при цьому, на думку автора, має не інтенсивність спілкування, а його зміст і спрямованість. Максимально ефективним в плані розвитку пізнавальної активності дитини буде спілкування - співробітництво, об'єктивно обумовлюється тим стилем взаємодії, якого дотримується дорослий.

Ґрунтуючись на результатах досліджень, що стосуються характеристик стилів педагогічного спілкування (В. Кан-Калік, К. Левіна та ін.), Ми припускаємо, що максимально ефективним в плані розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку буде демократичний стиль спілкування педагога з дитиною, який характеризується орієнтацією на індивідуальні особливості і можливості дитини, взаємоприйняття, відкритим і вільним обговоренням проблем спільно з дітьми. Таким чином, особливе значення для оптимального розвитку пізнавальної активності дошкільників має стиль спілкування з ними з боку дорослого.

Заняття з використанням мнемотехнічних ігрових прийомів завжди цікаві і корисні для дошкільників, оскільки розумові та емоційні перевантаження відсутні. Застосування мнемотехніки дозволяє дитині краще запам'ятовувати нове, накопичувати велику кількість інформації, розвивати увагу, фантазію, мовлення та мислення.

Коли з'являється необхідність посилити самотійну діяльність дітей, організувати застосування засвоєного матеріалу в різній ігровій діяльності, узагальнити вивчений матеріал підвести підсумок, гра може чергуватися із заняттям.

Таким чином, комплекс створюваних педагогом умов сприяє розвитку пізнавальної діяльності: опора на активну розумову діяльність дитини, застосування досліджуваного матеріалу, що містить частинку нового раніше невідомого, використання різних видів діяльності, створення сприятливого психологічного клімату, застосування мнемотехнічних засобів.

Окрім цього, дітям дуже важливо показати їх особисту зацікавленість в знаннях, які вони придбавають, і в тому, що ці знання можуть і повинні згодитися їм в житті. Для чого потрібна цікава проблема, знайома і значима для дитини, узятя з його реального життя, для вирішення якої йому необхідно прикласти не лише вже отримані знання, але і нові знання, які ще тільки належить йому придбати.

З огляду на зазначене вище, педагогічними умовами формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, визначаємо:

1) Створення вихователем оптимального розвиваючого простору та позитивного емоційного ставлення кожної дитини до пізнавальної діяльності;

2) Організація систематичної пошукової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей дошкільників та диференціації завдань з метою стимулювання пізнавальної активності (використання мнемотехнічних засобів);

3) Демократичний стиль спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу для побудови пізнавальної діяльності таким чином, щоб у ній виникали нові запитання, ситуації, що стимулюють пізнавальну активність дошкільника.

2.3. Використання мнемотехнічних засобів у процесі формування пізнавальної активності дошкільників

Для реалізації визначених педагогічних умов формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, ми пропонуємо систематичне використання прийомів мнемотехніки в закладі дошкільної освіти.

Прийоми мнемотехніки полегшують запам'ятовування у дітей і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення додаткових асоціацій.

Використання мнемотехніки дозволяє вирішити такі завдання як:

- розвиток пізнавальної активності;
- розвиток основних психічних процесів - пам'яті, уваги, образного мислення;
- розвиток зорової та слухової пам'яті;
- розвиток зорового і слухового уваги;
- розвиток асоціативного мислення, уяви;
- розвиток дрібної моторики рук;
- розвиток зв'язного мовлення;
- перетворення абстрактних символів в образи (перекодування інформації).

Особливість методики - застосування не тільки зображення предметів під час кодування текстів, але і придуманих символів. Дана методика значно полегшує дітям пошук і запам'ятовування слів. Символи максимально наближені до мовного матеріалу, наприклад, для позначення домашніх птахів і тварин використовується будинок, а для позначення диких тварин - ліс.

Предмети легко замінити геометричними фігурами, і найпростішими піктограмами. Але можливе використання сюжетних і предметних картинок для заучування віршів.

Основні прийоми мнемотехніки засновані на асоціаціях, логічному мисленні, спостережливості. Як будь-яка робота, мнемотехніка будується

від простого до складного. Починається робота з найпростіших мнемоквадратів.

Наприклад, дається слово «діти», його символічне позначення. Діти поступово розуміють, що означати «Зашифрувати слово».

Потім таку роботу проводять з мнемодоріжками. Потім вихователь вчить дітей поетапному кодуванню словосполучень, запам'ятовування та відтворення за умовними символами.

І пізніше переходять до мнемотаблиць. Якщо для 3-5 років необхідно давати кольорові мнемотаблиці, то у старшому дошкільному віці можна давати дітям - чорно-білі мнемотаблиці.

Суть мнемотаблиць полягає в наступному: на кожне слово або маленьке словосполучення створюється картинка (зображення-символ), таким чином, весь текст замальовується схематично. Дивлячись на ці схеми - малюнки дитина легко відтворює текстову інформацію. Схеми служать своєрідним зоровим планом для створення монологів, допомагають дітям вибудовувати: послідовність розповіді, уточнюють лексико-граматичну наповнюваність розповіді.

Спочатку потрібно навчити дитину графічному зображенню предметів. Малюємо дитині декілька загальновідомих піктограм і запитайте, чи знає вона, що означають ці зображення? Наприклад:

☺ - радість 🎵 - музика ☀ - сонце ♥ - любов ❄ - сніг

Потім попросіть дитину самостійно зобразити слова, які ви будете називати. Наприклад:

окуляри - 🕶 гроші - 💰 ключ - 🗝

Грайтеся в цю гру кожного дня. Поступово ускладнюйте завдання, і переходьте від конкретних іменників:

✉ - лист 🕒 - годинник 😊 - посмішка

до абстрактних:

 - небезпека - рух - невідомість

Коли дитина почне гарно справлятися із завданням, починайте її вчити зображувати дії, прикметники, природні явища, речовини, почуття і т. ін.

 - телефонувати - галячий - снігопал - пілина - сум

Здійнявся холодний вітер. Сонце сховалося за хмари.

Згодом грянув грім. На землю полилися потоки дощу.

А згодом цілі речення і абзаци:

Спочатку таблиці складають вихователі, батьки, потім до цього процесу можна підключити і дошкільників, таким чином, мнемотехніка вплине не тільки на розвиток пам'яті, але і на фантазію, візуалізацію образів дитиною. Для заучування віршів необхідно триматися послідовності.

Етапи роботи над віршем:

1. Вихователь виразно читає вірш.
2. Вихователь повідомляє, що цей вірш дитина буде вчити напам'ять. Потім ще раз читає вірш з опорою на мнемотаблицю.
3. Вихователь ставить запитання за змістом вірша, допомагаючи дитині усвідомити основну думку.
4. Вихователь з'ясовує, які слова незрозумілі дитині, пояснює їх значення в доступній для дитини формі.
5. Вихователь читає окремо кожну рядок вірша. Дитина повторює її з опорою на мнемотаблицю.
6. Дитина розповідає вірш з опорою на мнемотаблицю (Рис. 2.1)

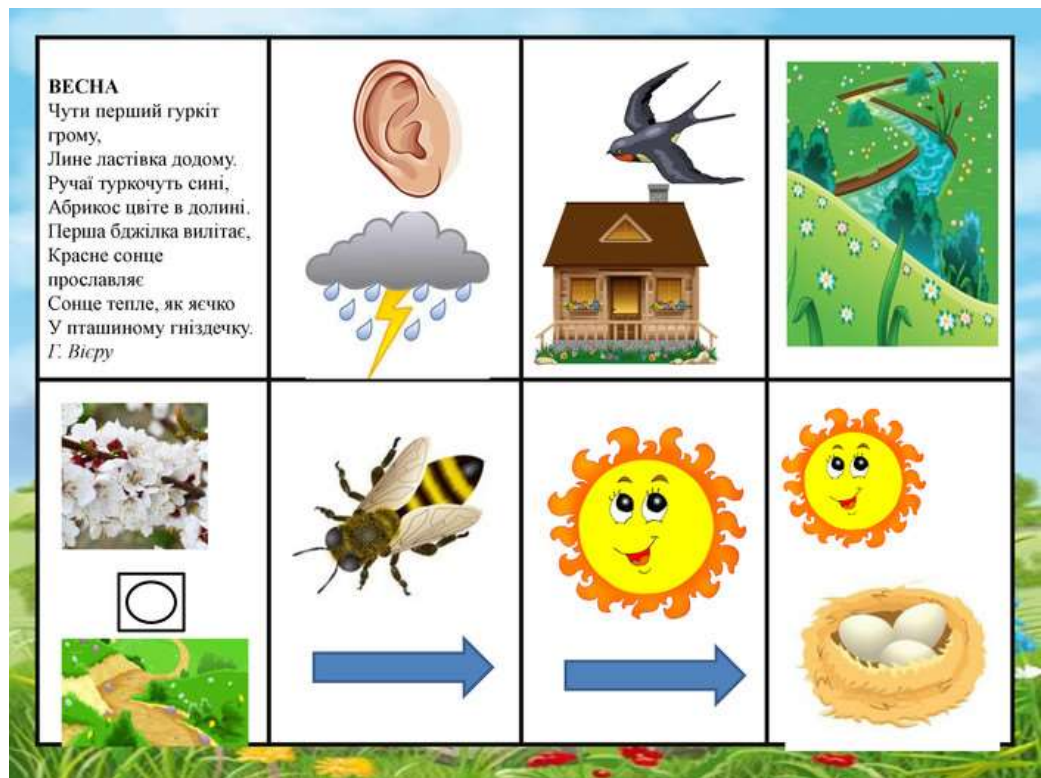

Рис. 2.1. Опорна мнемо таблиця до вірша

Потім дитина може сама, або за допомогою батьків створювати схеми-таблиці віршів, скоромовок, загадок, використовуючи піктограми. Така робота дозволяє дошкільнику не дивлячись на опору, відтворити те, що він опрацював (Додаток) [11].

Так само мнемотехніку можна застосовувати і для заучування загадок. Застосування мнемотехніки для заучування загадок особливо актуально для дітей. Загадка стає значущим практичним матеріалом для формування уваги, образного мислення, правильної вимови дитини. Загадки збагачують словник за рахунок багатозначності слів, допомагають побачити вторинні значення слів, формують уявлення про переносне значення слова. Функції загадок:

- виховання винахідливості, кмітливості, швидкості реакції;
- стимуляція розумової активності;
- розвиток мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уяви;
- розширення запасу знань і уявлень про навколишній світ.

Цікавими і корисними для дошкільників є вправи на запам'ятовування цифр, букв, номерів телефону, фактів з життя тварин та ін. Починається це з запитань: «На що це схоже?», потім робота продовжується за допомогою образної пам'яті та складання «ланцюжків асоціацій» (Рис. 2.2).

Рис. 2.2. Ланцюжок асоціацій

При використанні мнемотехніки можна говорити про прогнозовані результати. В результаті використання таблиць-схем і мнемотаблиць - розширюється не тільки словниковий запас, а й знання про навколишній світ, заучування віршів перетворюється в гру, скорочується час навчання, стимулюється пізнавальна активність дітей. З'являється бажання переказувати - дитина розуміє, що це зовсім не важко.

З огляду на зазначене вище, ми рекомендуємо такий комплекс заходів з розвитку пізнавальної активності дошкільників:

1. Батьківські збори «Мнемотехніка та ейдетика: що це? Ефективність використання мнемотехніки в роботі з дітьми дошкільного віку».

2. Створення пам'яток та буклетів для батьків (Цикл «Мнемотехніка-це цікаво!»).

3. Участь батьків, дітей та педагогів у проєкті «Розвиваймося із задоволенням!» - (підготовка мнемотаблиць, збірки віршів у піктограмах, конкурси «Я вивчаю букви» та «Все у світі нам цікаво!», челендж «Наші друзі – цифри»).

4. Систематичне використання прийомів мнемотехніки в безпосередній освітній спільній діяльності дорослого і дитини (аналогія, піктограма, синтез, ланцюжок асоціацій, сюжет, шифрування розповідей, створення загадок та ін.)

5. Створення картотеки асоціативних тренінгів (вправ на створення асоціацій).

Мнемотехніка може успішно використовуватися педагогами ЗДО, батьками для підготовки дітей до школи, допомагає вдосконалювати такі психічні процеси, як пам'ять, уяву, увагу.

ВИСНОВКИ

Під час виконання дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Проблемі розвитку пізнавальної діяльності та стимулювання пізнавальної активності підростаючої особистості приділяється особлива увага з боку психологів та педагогів. Серед сучасних досліджень пропонуваній проблемі присвячені роботи А. Бабушкіної, І. Карабаєвої, О. Копилової, С. Ладивір, І. Литвиненко, Н. Манчинської, Л. Мар'яненко, Б. Мухацької, Т. Нікітіної, Т. Ткачук, І. Товкач, Г. Чепурного, О. Умнової та ін.

Науковці підкреслюють тісний зв'язок між пізнавальною діяльністю дошкільника, пізнавальною активністю та інтересом.

Пізнавальну активність визначають як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях (Т. Ткачук,) та як якісну ознаку діяльності дитини дошкільного віку, властивість самої особистості, стан її готовності до пізнавальної діяльності (С.Ладивір). Пізнавальна активність визначає ставлення дитини до процесу пізнання, проявляється в готовності та прагненні вихованця до самостійної роботи, що спрямована на набуття соціального досвіду.

Пізнавальна діяльність показує, наскільки активна дитина, реалізується в умінні бачити і самостійно вибудовувати пізнавальні завдання, визначати план дій, вибирати способи здійснення, досягати результату і аналізувати його.

Для того щоб підтримати пізнавальну активність дитини, необхідно спиратися на пізнавальний інтерес. Пізнавальний інтерес - вибіркова спрямованість на пізнання явищ, предметів, а також подій навколишнього

світу, що стимулює діяльність людини і психічні процеси, а також пізнавальні можливості.

Оскільки пізнавальна активність не є вродженою, розвивати її треба цілеспрямовано і систематично.

Інструментом формування пізнавальної діяльності є мнемотехніка - сукупність спеціальних прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Заміна абстрактних об'єктів і фактів за допомогою понять та уявлень, які мають візуальне, аудіальне або кінестетичне представлення, об'єднання об'єктів з уже наявною інформацією в пам'яті різних типів для спрощення запам'ятовування.

2. Головною функцією мнемотехніки є створення зв'язків між візуальними образами, що позначають важливі блоки інформації, яку треба запам'ятати. Процес мнемонічного запам'ятовування відбувається поетапно:

- 1) кодування образів;
- 2) запам'ятовування (з'єднання образів);
- 3) запам'ятовування послідовності;
- 4) закріплення в пам'яті.

Основні мнемотехнічні засоби – мнемоквадрат, мнемодоріжка, мнемотаблиця.

3. Слід зазначити, що розвиток пізнавальної активності досліджуваних нами вихованців знаходиться на середньому і низькому рівнях. Лише 21,1% дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь в експерименті, характеризуються високим рівнем розвитку пізнавальної активності. Серед причин, які гальмують формування пізнавальної активності дошкільників – авторитарний (з боку вихователів) стиль спілкування з дітьми та недостатнє використання мнемотехнічних засобів, які сприяють розвитку пам'яті, уваги, уяви, мовлення та мислення дітей.

4. Педагогічними умовами формування пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, визначаємо:

1) Створення вихователем оптимального розвиваючого простору та позитивного емоційного ставлення кожної дитини до пізнавальної діяльності;

2) Організація систематичної пошукової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей дошкільників та диференціації завдань з метою стимулювання пізнавальної активності (використання мнемотехнічних засобів);

3) Демократичний стиль спілкування всіх суб'єктів освітнього процесу для побудови пізнавальної діяльності таким чином, щоб у ній виникали нові запитання, ситуації, що стимулюють пізнавальну активність дошкільника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алферов, А.Д. Психология развития школьника: учеб. пособие / А.Д. Алферов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 68 с.
2. Андрасян А. Л. Музично-дидактичні ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з вадами зору: автореф. дис. ... канд. пед. наук / А.Л.Андрасян. - Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2004. - 21 с.
3. Бабушкіна А. А., Умнова О. А. Найкращі ігри та вправи для розвитку пам'яті та інтелекту у дітей 5-9 років / А. А. Бабушкіна, О.А. Умнова. - Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. - 320 с.
4. Волкова Т.Н. Творчі ігри, завдання і тести для розвитку пам'яті та уваги / Т. Н. Волкова. – Донецьк.: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. – 240 с.
5. Вопросы психологи ребёнка дошкольного возраста: Сб. ст. / Под ред. А.Н. Леонтьева, А.В. Запорожца. – М.: Международный образовательный психологический колледж, 1995. – 144 с.
6. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры / Л. С. Выготский. – М.: Институт практической психологии, Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 512 с.
7. Годовикова Д.Б. Общение и познавательная активность дошкольников / Д.Б. Годовикова // Вопросы психологии. – 1984. – № 1. – С. 34 – 40.
8. Григорьева О.Ф., Леонтьев В.Г. К вопросу о структуре интеллектуальных способностей личности // Психология в ВУЗЕ. – 2007. – №1. – с. 49-59.
9. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О.В. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т імені Б. Грінченка - К. : Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2016. - 304 с.

10. Забурмеха Г. Розвиток мовлення дошкільників за допомогою мнемотехніки [Електронний ресурс] / Г. Забурмеха. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-movlenna-doskilnikiv-za-dopomogou-mnemotehnik-184405.html>.

11. Заучування віршів методами піктограм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eidetic.kiev.ua/shcola/25-vivchennya-virshiv>.

12. Кураєв Г.А., Пожарська Е.Н.. Вікова психологія [Вікова психологія] / Режим доступу: <http://medbib.in.ua/vozrastnaya-psihologiya-2.html>

13. Ладивір С. О., Стадник Г.А. Розвиток пізнавальної активності дітей у процесі їхнього спілкування з батьками / С. О. Ладивір, Г. А. Стадник // Психологія. – К.: Рад. школа, 1990. – Вип. 34. – С. 53–59.

14. Ладивір С. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості / С. Ладивір // Дошкільне виховання, 2006. - № 11. - С. 3-6.

15. Ладивір С.О. Розвивальні можливості дослідницького методу навчання дошкільників / С.О. Ладивір // Актуальні проблеми психології. Психологія розвитку дошкільника. Збірник наукових статей Т. IV. Вип. IV. – К., 2007. – с. 96-97.

16. Лисина М.И. Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками / М.И. Лисина // Вопросы психологии. – 1982. – № 4. – С. 18 – 35.

17. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій: Навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. П. Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – 222 с. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5271/1/V_Maksymenko_DKL_GI.pdf.

18. Матюгин И.Ю. Как за помогает поминать цифры / И.Ю. Матюгин. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2001. – 224 с.

19. Матюгин И.Ю. Как за поминать цифры / И.Ю.Матюгин. – М.:РИПОЛ КЛАССИК, 2001. – 224 с.
20. Мнемоніка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
21. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку: автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 [Електронний ресурс] / Б. Мухацька. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2001. – 41с . – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/15510/1/Mukhatska.pdf>.
22. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посібник / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Рек. МОН. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
23. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. Ю. К. Бабанского. - 2-е изд., доп. и перераб. - М., Просвещение, 1988. - 479 с.
24. Поддьяков А.Н. Исследовательское поведение: стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт / А.Н.Поддьяков. – М.: Эребус, 2006. – 266 с.
25. Проскура Е. В. Развитие познавательных способностей дошкольника / под ред. Л. В. Венгера. - К.: Рад. шк.,1985. - 128 с.
26. Психологический словарь / авт.-сост. Копорулина В. Н., Смирнова М. Н., Гордеева Н. О. Ростов н/Д.: Феникс,2004. 640 с.
27. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., З. В. Огороднійчук та ін. Вікова та педагогічна психологія / О.В. Скрипченко,Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчукта ін.- К.: Просвіта, 2001.- 416 с.
28. Специальная дошкольная педагогика: Учебное пособие / Под ред. Е.А. Стребелевой. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 312 с.
29. Суворов В.В. Интеллект – аксіома психической реальности / В. В. Суворов // Вестник московського університета. Психологія. – 1999. – №3. – с. 66-75

30. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В. А. Суржанська. – К.: Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України, 2004. - 19 с.

31. Ткачук Т. А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Таїсія Анатоліївна Ткачук // Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2004. – 254 с.

32. Ткачук Т. Радість пізнання / Т. Ткачук // Дошкільне виховання. – 2002. – № 9. – С. 10 – 11.

33. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. / К. Д. Ушинский. - М. : Просвещение, 1974. - Т. 2. - 440 с.

34. Чепурний Г.А. Мнемотехніка. Технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навчально-методичний посібник / Г. Чепурний – Тернопіль. Видавництво: Мандрівець, 2015. – 126 с.

35. Чепурний Г.А. Як навчитися легко вчитися Книга І. Асоціативний зв'язок, цифри та творче мислення. Навчально-методичний посібник / Г.А. Чепурний, Ю.В.Палійчук. – Вінниця: ВМГО «Розвиток», 2006. – 80 с.

36. Щукина, Г.И. Активизация познавательной деятельности в учебном процессе / Г.И. Щукина. – М., 1979.

37. Щукина, И.Н. Познавательное развитие дошкольников в процессе исследовательской деятельности [Электронный ресурс] / И.Н.Щукина // Социальная сеть работников образования. – 2016. – Режим доступа: <http://nsportal.ru/detskii-sad/vospitatelnayarabota/2016/12/11/poznavatelnoe-razvitie-doshkolnikov-v-protssesse>.

38. Як застосовувати мнемотехніку в роботі з дошкільниками [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2203-yak-zastosovuvati-mnemotehnku-v-robot-z-doshkolnikami>.

